

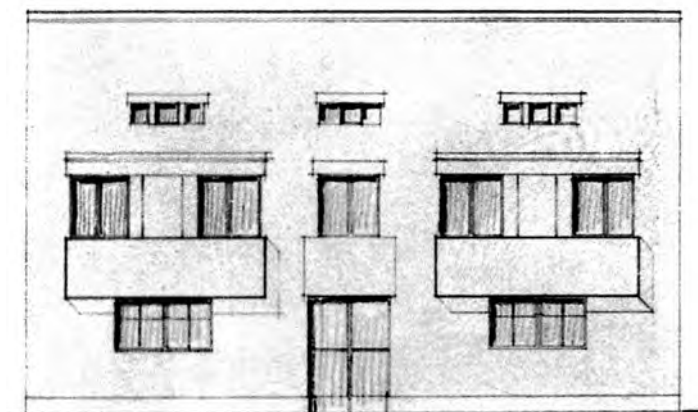
МИОДРАГ А. ДАБИЖИЋ

КУЋА АКАДЕМИКА
ЈОВАНА КАРАМАТЕ
СА СПОМЕН-ПЛОЧОМ
У ЗЕМУНУ

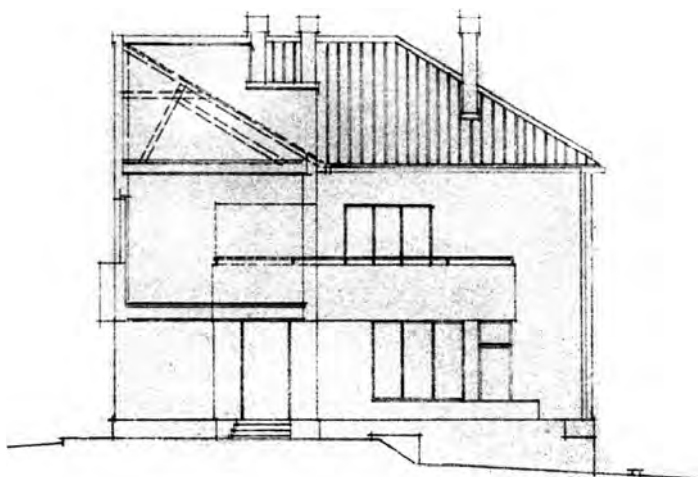
У једној од најстаријих улица у Старом језгру Земуна, у подножју брда Гардош, у зидном платну Његошеве улице (некад Светониколајевска), од Фрушкогорске (некад Пробусова) и Гајеве (некад Рачја, па Таурунска), под бројем 18 налази се једносратница академика Јована Карамате. Остале зграде с парним бројевима на јужној страни улице припадају XIX веку. Најстарија је угаона приземница с двосливним кровом и дрвеним забатима, у којој се налазила позната кафана „Код плаветне штучке“ (краће „Код штучке“), која је саграђена на прелазу XVIII у XIX век. Треба поменути да је у делу засведеног подрума сачувана леденица.¹ На другом крају платна је типично малоградска, једноставно обликована, првенствено стамбена једносратница с почетка XIX века, која се води под бројем 24 у Гајевој улици, јер се једини улаз у кућу и двориште налази у тој споредној улици. У данас оронулој кући налазио се некада угоститељски па ситничарски локал „Код рака“ (*Beim Krebs*).² Од осталих зграда у платну, четири партерне саграђене су у другој половини XIX века, док се за повећу приземницу с двосливним кровом говорило, кад је рушена, да је столетна. Она је дуже време била власништво тада познатог и имућног папуцијског мајстора с радионицом Милана Живановића (†Земун, 1917). Потоњи власници су кућу продали др Јовану Карамати, коме су одговарале локација и прилика да буде у непосредном суседству старе, барокне породичне куће Караматиних. Наиме, дно дворишта приземнице граничило је с пространим двориштем брата Озрена (†1973).

Пуристичка једносратница

С намером су поменуте све куће у зидном платну до 1933. године, кад је у низ и амбијент древне улице „улетела“ зграда потпуно савремено обликована. Инвеститор, тада доцент Филосовског факултета

Сл. 1. Остали изглед сирајне куће Јована Карамате (према пројекту)

Сл. 2. Изглед израђеног крила из дворишта

Сл. 3. Изглед из дворишта (према пројекту); остварен је леви део

Универзитета у Београду Јован Карамата, за израду планова своје спратне зграде обратио се земунском инж. арх. Фрањи Јенчу, искусном пројектанту и практичару, који је новоградњу конципирао у модернистичком, пуристичком духу. Тај дух се огледа у прочишћеној форми, безорнаменталности, па и у погледу обојености. Зграда у целини, с уличне и дворишне стране, задржала је природну боју малтера/песка. Занимљиво је поменути да је у биографији забележено да је академик Карамата приликом грађења уносио „значајне промене у план инжењера Јенча“. У пројекту куће као извођач радова наведено је Грађевинско предузеће инж. Александра Сахарова, што је потврђено жигом и потписом инж. Генриха Ридеља.³ Подизање породичне куће трајало је од 1933. до 1935. године. Међутим, треба нагласити да она није саграђена према предвиђеном пројекту, што потврђује приложена илустрација *Главни изглед*. Изграђено је лево крило с прочељем, на којем су по два прозора у високом приземљу и на спрату, до планираног, неизведеног, средишњег улаза у зграду. На *Варијантни оригиналној плану из 1935. године* је други идентичан део с улазом поништен жигом и пројектант Ф. Јенч је изнад *Главног изгледа* записао: „Види нову фасаду“.⁴ Такво стање објекта остало је и данас. Због неизграђеног дела, остала је већа површина дворишта које је према улици ограђено високим зидом с гвозденим капијом за кола и пешаке.

У опремљене просторије куће власник се уселио са члановима породице (супруга и два сина, касније и две ћерке) и у њима је боравио до 1950. године, кад се одазвао позиву Универзитета у Женеви да преузме катедру за математику на Природно-математичком факултету.

Нека буде поменуто да је израђени део зграде имао довољан број просторија које су задовољавале потребе корисника. Према основи темеља и подрума, у том делу су се налазили: перионица, дрварница и подрум. У основи приземља: кухиња, тоалет, остава, дворана (*Halle* у плану), соба и предсобље. У основи првог спрата: млађи (за послугу), купатило, дворана (*Halle*) и спаваћа соба. У плану је и кровште са пресецима *АВ* и *ВГ*.

Додајмо да је у дворишту подигнута мања привремена радионица за израду првенствено утилитарних и уметничких предмета од кованог бакра и гвожђа (свећњаци, лустери, окови за столарију, гитери, прибор за камине и друго), највећим делом исковани према нацртима Јована Карамате. Међу урађеним предметима је и поменута капија зграде. Од радника издвајамо искусног мајстора Гаврила Ивичића (мајстор Гавра), који је у ковачници повремено израђивао мање предмете и после одласка власника у Женеви.⁵

Сл. 4. Њејошева бр. 18: кућа Јована Карамате (снимио Зденко Широмар)

Сл. 5. Спомен-плоча на фасади куће Јована Карамате (снимио Зденко Широмар)

Предлози о чувању успомена на рад академика
Академик Јован Карамата умро је 1967. године у Женеви. Српска академија наука и уметности и њено Одељење природно-математичких наука оправдано су настојали да се друштвена заједница и установе културе примерено одуже свом истакнутом члану. Године 1986. била је повољна прилика да се жељено оствари, пошто је Српска академија наука и уметности обележавала стогодишњицу постојања и рада. Академици Миодраг Томић (Караматин ученик) и Слободан Аљанчић, којима је Јован Карамата 1950, односно 1953. године био ментор при изради докторских дисертација, позивајући се на предлог Извршног одбора Председништва САНУ, упутили су допис Одељењу природно-математичких наука да се умоле Скупштина града Београда и Скупштина општине Земун да се на кући у којој је

живео и радио Јован Карамата „постави спомен-плоча“ и да „једну од улица у Земуну назову именом бившег суграђанина академика Јована Карамате“.⁶ Предлог није решен, али је у међувремену улици (Матије Гупца) у којој се налази стара кућа породице Карамата (из 1763) враћен назив Караматина, који је она имала од 1897. до ратне, окупацијске 1942. године.

Покретачи предлога били су у сталној вези с потомцима Јована Карамате, синовима инж. арх. Владимиром и проф. др Димитријем, који живе у Швајцарској. У њиховом власништву сачуван је очев портрет „у облику бронзаног медаљона“, рад бугарско-италијанског уметника Асена Пеикова, који је 1938. године боравио у Београду. Они су омогућили да се лик академика на предвиђеној спомен-плочи „излије према медаљону“.⁷

Кад су све припремне радње биле завршене, САНУ је заказала дан свечаног откривања бронзане спомен-плоче „у знак сећања“ на академика и оно је обављено 23. априла 2008. године испред куће у Његошевој улици бр. 18, уз пригодно слово председника САНУ академика Николе Хајдина, који је спомен-плочу и открио, и проф. др Миодрага Матељевића, декана Математичког факултета у Београду.⁸

Бронзано обележје (69,4 цм x 41,7 цм) постављено је на десној страни фасаде високог приземља. У горњем делу правоугаоне плоче у плитком рељефу налази се лик научника, дат у профилу, и потпис (д. д.) аутора: Assen Peikov /MCMXXXVIII/ Zemun. Испод рељефа је пригодни текст:

„ЈОВАН КАРАМАТА
Загреб 1902 – Женева 1967.
академик
у свету признати
српски математичар
подигао је ову кућу
и у њој живео и радио
од 1935. до смрти“.

На крају свечаности најстарији члан породице Карамата, академик Стеван (Земун, 1926), захвалио је организаторима и присутним грађанима и позвао их на пријем у старој породичној кући.⁹

Постављањем спомен-обележја у списак земунских знаменитости уписана је и једносратна зграда

академика Јована Карамате, коју карактеришу вредности доследно спроведеног модернистичког концепта карактеристичног за четврту деценију прошлог века, кад се у архитектонском изразу тежило ка једноставности и чистоти форме.

Овај прилог може се завршити питањем, односно предлогом за размишљање. Извесно је да ће се потомци/синови Јована Карамате с проширеном породицом вратити у завичајно место у кућу рођења, која неће задовољити њихове стамбене потребе. Надлежни органи власти и стручне службе одлучиваће да ли ће се у блиској будућности остварити пројект инж. арх. Фрање Јенча – у целини.

Инж. арх. Фрања Ф. Јенч (Земун, 1897 – Пријеполје, 1976) потиче из градитељске породице. Деда Франц (†Земун, 1920) био је зидарски мајстор (*Maurermeister*), отац Фрања (†Земун, 1967) грађевински предузимач (*Baumeister*). Инж. Фрања завршио је основну школу и Реалну гимназију у Земуну, док је високо стручно образовање стекао на факултету у Чешкој. Радио је као самостални пројектант у Земуну. После 1944. године, технички је руководио у земунском погону београдског „Конграпа“, а од 1947. године у ГП „Нови град“. Око 1950. прелази у Фабрику аутомобилских делова у Пријеполју. Пројектовао је и извео низ грађевина у Земуну, Београду, Пријеполју, Прибоју и Новој Вароши.¹⁰

НАПОМЕНЕ:

1] Миодраг Дабижић, *Сачувајти стари приземницу, њене појуре и легенду*, Ликовни живот, бр. 79/80, Београд–Земун, 1999, 72; Жељко Шкаламера, *Стари језиро Земуна*, књ. II, Београд, 1967, 28.

2] Документација ЗЗСКГ Београда, објект Рак и копија плана из 1919; *Појис кућа у граду Земуну*, Земун, 1906, 11.

3] Архива ЗЗСКГБ, *Кућа академика Јована Карамате и варијанша оријиналног плана из 1935.* (копија). Ж. Шкаламера је уписао да је грађевинске радове извео предузимач Јован Блажић († Земун 1967).

4] *Зборник Јован Карамата, разни проблеми и анализе*, сабрана дела, књ. 3, приредили Жарко Мијајловић и Тајана Острогорски, изд. Завод за уџбенике, Београд, 2007, 573.

5] *Истио*, 577; *Архива породице Карамата*, Запис о мајстору Гаври.

6] Факсимил дописа с образложењем. *Зборник Ј. Карамата*, 609–610; Зоран Максимовић, *О Јовану Карамати* (рукопис), Земун, 23. 4. 2008.

7] Податке потврдили Димитрије и Владимир Карамата.

8] Штампана позивница председника САНУ академика Николе Хајдина.

9] Позивница академика Стевана Карамате.

10] М. Дабижић, Ж. Шкаламера, *Земунски грађевински Фрања Јенч*, изд. МГБ, Београд, 1968, 8, 10 и 15.

Summary: MIODRAG DABIŽIĆ

THE ZEMUN HOUSE OF JOVAN KARAMATA WITH A MEMORIAL PLAQUE

In the historic core of Zemun, once a town and now one of Belgrade's boroughs, between the houses dating from the late 18th century, was constructed in 1935 one half of the family house of Jovan Karamata, member of the Serbian Academy of Sciences and Arts. It was designed by the architect Franjo Jenč in the purist style of modern architecture. The Karamata family lived there until 1950, when Jovan Karamata assumed the position of Chair of Mathematics at the University of Geneva, where he died in 1967.

Paying tribute to its distinguished member, the Serbian Academy of Sciences and Arts had a bronze memorial plaque mounted on Karamata's family house in Zemun. It was unveiled April 23, 2008 by Nikola Hajdin, President of the Academy. The plaque shows Karamata's portrait in relief (by the Bulgarian sculptor Asen Penkov) and the text (in Serbian Cyrillic): Jovan Karamata / Zagreb 1902 – Geneva 1967 / world-recognized Serbian mathematician / had this house built / and lived and worked in it / from 1935 until his death

Jovan Karamata was buried in the Zemun cemetery. His sons, currently living and working in Switzerland, are likely to return to Zemun. The question is whether or not the other wing of the family house will be built.

The architect Franjo F. Jenč (Zemun 1897 – Prijepolje 1976) completed elementary and secondary education in Zemun and was trained in architecture in Bohemia. He designed and constructed a number of buildings in Belgrade and elsewhere in Serbia.

ILLUSTRATIONS

Fig. 1 Front elevation (according to the design)

Fig. 2 Courtyard elevation

Fig. 3 Planned courtyard elevation (only the left wing was executed)

Fig. 4 18 Njegoševa Street: House of Jovan Karamata, photo Zdenko Stromar

Fig. 5 Memorial plaque on the front of Jovan Karamata's house, photo Zdenko Štromar